

KANDIDATUPPSATS
EUROPAPROGRAMMET

Hur förhåller sig EU till en (o)hållbar utveckling?

En studie av EU:s klimatpolitiska samhällsstyrning inom
jordbruks- och klimatpolitiken

Författare: Magdalena Romanov
Handledare: Urban Strandberg
H-13

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

This bachelor thesis, written as a part of the European Studies at Gothenburg University, is concerned with the European Unions' (EU) climate political governance in their both climate- and agricultural policy, and in particular the question whether it is sustainable. This thesis intends to problematize if it is possible for the EU to continue to pursue its current agricultural policies, while at the same time maintain its role as a sustainable actor on the global arena. The framework of the EUs' climate policy governance disciplines this analysis. The thesis theoretical basis lays in two different climate policy governance models, the 'market-oriented governance model' and the 'technology-and innovation-oriented governance model'. This study seeks to theorize what impact(s) these two climate policy governance models have on the EUs' climate and agricultural policy. The author found that the EU actively advocating measures and procedures for the benefit of a better environment and a better climate. The climate of political governance that emerges in EU agricultural policy is regarded as a sign that the climate and agriculture are integrated again. The author would, however, argue that the above observation is not equated with the fact that the EU has achieved the epithets 'sustainable'.

Nyckelord: Europeiska Unionen, EU, samhällsstyrning, klimatpolitik, jordbrukspolitik, hållbar utveckling, styrmedel, livsmedel

Keywords: European Union, EU, governance, climate policy, agricultural policy, sustainable development, instruments, provisions

Hur förhåller sig EU till en (o)hållbar utveckling?
– En studie av EU:s klimatpolitiska samhällsstyrning
inom jordbruks- och klimatpolitiken

Författare: Magdalena Romanov
Handledare: Urban Strandberg
HT 2013
Antal ord: 9531

Innehåll

1. Inledning	4
1.1. Klimatet – en global utmaning	4
1.2. Klimatet – EU:s roll	4
1.3. Det europeiska jordbruket	5
1.3.1 Är jordbruket hållbart?	6
1.4. Avgränsning	7
1.5. Disposition	7
2. Tidigare forskning och teori.....	8
2.1. Politisk samhällsstyrning.....	8
2.2. Klimatpolitiska samhällsstyrningsmodeller	9
2.2.1. Marknadsinriktad samhällsstyrningsmodell.....	9
2.2.2. Teknik- & innovationsinriktad samhällsstyrningsmodell.....	11
2.3. Vetenskaplig relevans	13
3. Syfte och frågeställningar	14
3.1. Syfte	14
3.2. Frågeställningar	14
4. Metod och material	14
4.1. Textanalys	14
4.2. Analysinstrument	15
4.2.1. Reflektion av analysinstrumentet.....	17
4.3. Urval av material.....	18
5. Resultat och analys.....	20
5.2. EU:s klimatpolitik	20
5.3. EU:s jordbrukspolitik	24
5.4. Klimatpolitiken i förhållande till jordbrukspolitik	28
6. Slutsats	28
6.2. Vidare reflektion och diskussion.....	29

“Most of us have lost what little land we had, many have lost our houses and everything we owned. But worst of all, we have lost our means of livelihood. River erosion is breaking up our traditional way of life. We have nowhere to go, no work.”

*Hasan Mollah from Bangladesh, August 2000
(IFRC 2001:35)*

”Aldrig förr har vi köpt så mycket mat, för så lite pengar. Idag lägger vi bara lite drygt en tiondel av hushållskassan på det vi äter. Maten är billig, och vi köper bara mer och mer. Livsmedelsproduktionen har skruvats upp till max.”

*Malin Olofsson Matens pris, 28 februari 2010
(Olofsson & Öhman, 2010)*

1. Inledning

1.1. Klimatet – en global utmaning

Under det senaste århundradet har medeltemperaturen på jorden stigit kraftigt och att mänskliga aktiviteter i avsevärd grad har bidragit till denna klimatförändring är idag otvivelaktigt (SÖ 1993:13; Naturvårdsverket, 2013; IPCC, 2013). Klimatförändringarna innebär inte bara att medeltemperaturen blir högre. Förändrade väderförhållanden kommer också att påverka de grundläggande levnadsförhållandena för människor runt om i världen, såsom tillgång till vatten och matproduktion, god hälsa och miljö. Även om alla länder kommer att påverkas, är det världens fattigaste länder som är mest sårbara (Adger et al. 2003:180; Naturvårdsverket, 2007). De drabbas tidigast och hårdast av oförutsägbara naturkatastrofer i form av översvämningar, torka och stormar vilka intensifieras med klimatets förändring (Naturvårdsverket, 2007). Samtidigt är det de fattigaste länderna och människorna som bidragit minst till klimatförändringarnas orsaker och detta dilemma blir därför ett tydligt exempel på att människans agerande vid ena sidan jorden får konsekvenser för såväl människor i dennes närhet som för människor på andra sidan jorden (Naturvårdsverket, 2007; Berlin & Möller 2005:219).

1.2. Klimatet – EU:s roll

Klimatproblemens gränsöverskridande räckvidd väcker därför insikten om människors, regioners och nationers ömsesidiga påverkan och beroende av varandra. Det betyder också att ingen ensam stat heller kan tackla dessa problem, utan att det

krävs ett internationellt samarbete med globala åtgärder (Berlin & Möller 2005:219). I den globala politiken för hållbar utveckling har EU som aktör kommit att få allt större betydelse och anses idag vara en föregångare internationellt sett (Jagers 2005:23). EU har exempelvis förespråkat så stränga regler som möjligt i de internationella förhandlingarna angående klimatproblemen och har inom unionen via överenskommelser med FN bland annat satt upp mål för att minska utsläppen och spara energi samt infört regler för utsläppshandel (EU-upplysningen, 2013). Parallellt med detta synliggörs EU:s jordbruk och i synnerhet dess livsmedelsproduktion allt oftare som ett problem i den ekologisk hållbara debatten (Coeman, 2011; Furustam 2012:5; Olofsson & Öhman, 2010).

1.3. Det europeiska jordbruket

Ett av de främsta målen med EU:s jordbrukspolitik har varit att förbättra jordbrukets produktivitet med motivering att; ”EU:s 500 miljoner konsumenter måste få tillgång till nyttig och näringsrik mat till ett rimligt pris” (Europeiska kommissionen, 2013:3). Detta mål, ofta beskrivet likt en trygg livsmedelsförsörjning, är något som EU har haft stor framgång med (Europeiska kommissionen, 2013). Ett svensk hushåll lägger exempelvis 15 procent av sin disponibla inkomst på mat till skillnad från människor i världens fattigaste länder vars motsvarande siffra är på 70 procent (Furustam 2012:7). Många jordbruk runt om i Europa har alltså tack vare EU:s jordbrukssubventioner utvecklats till storskaliga jordbruk, vilka arbetar med intensiv produktion genom så kallad industriell djuruppfödning. Följderna av storskaliga jordbruk, med fler djur på mindre ytor än någonsin tidigare, är dock av betydande karaktär. Förutom de låga matpriserna, är de ökade utsläppen av gödselvatten i marken ett framstående exempel. Under de senaste trettio åren har bönder spritt fyra till fem gånger mer gödselvatten än vad som behövs för att grödorna ska växa. Nitraterna i gödselvattnet stannar i slutändan inte kvar i marken, utan rinner ut i havet. Som reaktion på nitraterna exploderar algblomningen och när tonvis med alger spolats upp på land och ruttar släpps skadliga gaser ut i luften (Coeman, 2011).

Den nya typen av intensivjordbruk skiljer sig också i fråga om djurens foder, då gräset i hög grad har kommit att ersättas av djurfoder bestående av bland annat soja. Tusentals ton med soja importeras varje år för ett lågt pris till Europa från odlingar i

bland annat Brasilien (WWF UK 2011:9; Olofsson & Öhman, 2010). Den billiga sojan medför dock stora negativa miljökonsekvenser (WWF UK, 2011; Swedwatch 2012:6). Inte nog med att sojan transporteras över halva jordklotet, vilket i sig skapar enorma bränsleutsläpp, den har också bidragit med fem procent till Amazonas avskogning samt att sojafälten är besprutade med skadliga bekämpningsmedel. Dessa bekämpningsmedel är sedan länge förbjudna i hela EU eftersom de, i relation till andra bekämpningsmedel, orsakar flest dödsfall i hela världen och är extremt skadliga för miljön (Coeman, 2011; Olofsson & Öhman, 2010).

1.3.1 Är jordbruket hållbart?

Beskrivna negativa förhållanden och följdverkningar på miljön och klimatet är bara några exempel på det intensiva jordbrukets konsekvenser, och belyser att vad som tidigare var ett naturligt kretslopp, ett symbiotiskt förhållande mellan jordbruksverksamheten och miljö kvalitet, har kommit att bli en komplicerad verklighet som inte längre faller sig lika naturlig (Buller 2002:103). Är möjligt för EU att driva denna form av jordbrukspolitik inom unionen och samtidigt vidmakthålla att densamma arbetar för en hållbar utveckling?

Den politiskt mest citerade och accepterade definitionen av hållbar utveckling är hämtad ur Brundtlandsrapporten; "Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs" (UN 1987:87). Mer konkret innebär det en triangulär relation mellan social, ekonomisk och ekologisk utveckling. Med andra ord; "För att den [världen] skall bli mer dräglig för det stora flertalet [människor] behöver världen i högre grad än idag präglas av social och ekonomisk utveckling som begränsas av ekologiska ramar" (Andersson och Jagers 2008:15). Det vill säga de begränsningar som är föreskrivna oss människor i syfte att ge jordens klimat en förmåga att möta både nuvarande och framtida generationers behov. Samtidigt bedriver den europeiska kommissionen enligt ovanstående citat ett gemensamt jordbruk med målet att (bland annat) producera livsmedel till ett rimligt pris. "Rimligt" tolkas i detta citat till den rent ekonomist rimliga prissättning för slutkonsumenten. Medan begreppet "det verkliga priset" för varan står för en prissättning som svarar för ett jordbruk vars livsmedelsprissättning bidrar till en hållbar (social, ekologisk, och ekonomisk)

utveckling (Olofsson & Öhman, 2010). Där djurvård, grundvatten, luft, ozon, hav, miljö och regnskogen inte längre behöver stå för den resterande delen av notan (Coeman, 2011; Olofsson & Öhman, 2010).

1.4. Avgränsning

Hildingsson och Khan skriver i ”Klimatpolitisk styrningsproblematik”; ”[...] att omställningen till ett klimatneutralt samhälle kräver en tydlig och kraftfull politisk styrning och samordning” (Hildingsson och Khan 2011:25). För att kunna problematisera, och eventuellt närma sig ett svar rörande ovanstående hållbarhetsdilemma (huruvida det är möjligt för EU att fortsätta bedriva rådande jordbrukspolitik inom unionen och samtidigt vidmakthålla att densamma arbetar för en hållbar utveckling), vore det därför eftersträvansvärt att undersöka unionens förmåga till politisk styrning och samordning för att angripa miljö - och klimatproblematiken. Framförallt hur det tas i uttryck inom EU:s jordbrukspolitik i relation till EU:s klimatpolitik. Det vore med andra ord intressant att undersöka vilka miljöpolitiska åtgärder som EU förmedlar till sina medlemsländer att vidta och om det i sin tur symboliserar en integrering mellan de två politikområdena på nytt. Med hjälp av att synliggöra delar av EU:s klimatpolitiska styrning kan det bidra med att säga något om EU:s insats i den globala klimatdebatten, vilket är både intressant och viktigt för att utveckla förståelsen av EU:s roll i världen.

1.5. Disposition

I andra kapitlet av denna uppsats presenteras forskning som behandlat politisk samhällsstyrning som helhet, samt mer specifikt klimatpolitisk samhällsstyrning. Forskningen representerar olika synsätt av den klimatpolitiska samhällsstyrningen, vilket undersökningen tar sin teoretiska utgångspunkt från. Synsätten redogör för en del av den vetenskapliga debatt som råder kring området. Tredje kapitlet introducerar därefter studiens syfte och frågeställningar. I fjärde kapitlet beskrivs, motiveras och diskuteras hur tillvägagångssättet för att uppnå syftet med studien ska tillämpas. Det inbegriper en analys av olika policydokument inom EU:s klimat- och jordbrukspolitik. Vilka policydokument som valts beskrivs och diskuteras sedan ingående. I kapitel fem presenteras svaren på frågeställningarna med utgångspunkt

från tidigare forskning och samhällsstyrningsmodeller. I Kapitel sex presenteras slutligen en reflektion och diskussion angående studiens resultat och vad det får för innebörd.

2. Tidigare forskning och teori

2.1. Politisk samhällsstyrning

Forskning som berör politisk samhällsstyrning konstaterar att det i grunden handlar om att få människor att bete sig på ett visst sätt. Det betraktas dock vara ganska komplicerat i moderna samhällen med tanke på den relativa frihet människor förfogar över och frågor väcks om människor verkligen kan, bör och ska styras överhuvudtaget. En så kallad lyckad politisk styrning bedöms vara detsamma som maktutövning, oavsett om människor bara upplever sig bli styrda eller verkligen blir det (Hall & Löfgren 2006:10-11). Hall & Löfgren hävdar i boken *Politisk styrning i praktiken* att makt kan definieras som antingen indirekt eller direkt, varefter den indirekta makten anses vara representativ för politisk styrning (Hall & Löfgren 2006:18). ”Den indirekta makten skapar kontexter, förutsättningar för människors beteende i form av så disparata fenomen som ekonomiska och infrastrukturella resurser, lagstiftning, organisationer, diskurser och definitioner” (Hall & Löfgren 2006:17).

Hall & Löfgren menar att politisk styrning måste följa samhällens utveckling och förändringar, så att den står i samklang med tiden (Hall & Löfgren 2006:9). Av den anledningen är det av största vikt att styrningen ständigt bidrar med nya visioner, mål och strategier. Gemensamt för forskningen är emellertid att villkoren för politisk samhällsstyrning i moderna samhällen anses ha förändrats och att samhällsstyrningen i många fall betraktas som allt mer komplex och svårhanterlig (Hall & Löfgren 2006:12; Hildingsson och Khan 2011:22; Pierre & Sundström, 2009). Exempelvis kan integrationen inom EU vara signifikativ för hur stater har gett upp delar av sin maktbas till följd för olika internationella institutioner (Pierre & Sundström 2009:8).

2.2. Klimatpolitiska samhällsstyrningsmodeller

Inom forskning som berör klimatpolitik råder en konsensus om miljöproblemens existens. Trots detta går det att synliggöra två återkommande meningsskiljaktigheter inom forskningen, vilka behandlar olika synsätt och uppfattningar om hur dessa miljöproblem bör lösas och hur klimatpolitiken bör utformas på bästa möjliga sätt. Diskussionen berör med andra ord vilken samhällsstyrning som är den mest lämpade för att tackla klimatutmaningen. Även om båda synsätten förespråkar klimatpolitiska mål i relation till den ekonomiska utvecklingen, råder det delade meningar om hur vägen för att nå dessa mål ska se ut. Det bör nämnas att inför författandet av denna uppsats och dess inkluderande genomgång av tidigare forskning har ytterligare resonemang rörande klimatpolitisk samhällsstyrning stötts på, vilka bidrar till ytterligare debattpositioner. Ambitionen i denna uppsats är dock att fokusera på två samhällsstyrningsmodeller på grundval av att de nämns som de mest dominerande inom samtidens klimatpolitik (Nilsson et al. 2013:63; Zannakis 2009:54).

2.2.1. Marknadsinriktad samhällsstyrningsmodell

En del forskning resonerar kring ekonomiska och marknadsbaserade styrmedel som tillräckliga inom klimatpolitiken, det vill säga styrmedel som använder marknadens funktionssätt för att påverka beteenden i miljömässig riktning genom att internalisera de externa kostnaderna (Nilsson et al. 2013:63; Hammar 2005:160; Brännlund & Kriström 2012:206). Användandet av miljöskatter är ett exempel på denna typ av internalisering, vilka fungerar som metod för att ”sätta pris på miljön” (Brännlund & Kriström 2012:206). Förutom olika skatter kännetecknas också avgifter, subventioner och bidrag som ekonomiska styrmedel, eftersom de på ett eller annat sätt förordar ett förändrat beteende av människors relation till och påverkan på miljön (Naturvårdverket & Energimyndigheten, 2006). I kapitlet ”Miljöpolitik som politik” skriver Hammar emellertid att marknadsinriktad samhällsstyrning blir effektiv först när den är väl avvägd och när betydelsen av att nå ett visst miljömål vägs mot kostnaderna för att uppnå målet. Av den anledningen är det alltså först när kostnaderna inte blir för stora som exempelvis en miljöskatt bör användas (Hammar 2005:154-155, 160).

Hammar påstår att det, i takt med att befolkningen förändrar sina negativa miljöbeteenden och därmed skatteintäkterna minskar, finns en lösning till miljöproblemen (Hammar 2005:155). Han, liksom Brännlund & Kriström i boken *Miljöekonomi*, menar att miljöskatter skapar incitament för att komma på bättre lösningar till mindre utsläpp för att marknaden ska fortsätta bibehålla samma produktion eller konsumtion och att styrmedlet således kan tänkas stimulera en teknisk utveckling (Hammar 2005:174; Brännlund & Kriström 2012:243). Dock får styrmedlet inte hänga upp sig på en speciell teknik, utan bör baseras på det som orsakar problemet. Åtgärder som förespråkar teknikneutralitet är därför att föredra enligt detta synsätt, i form av en harmonisering av lagkrav och gemensamma principer för bestämmande skattesatser (Nilsson et al. 2013:63; Hammar 2005:175).

Brännlund & Kriström anser att en av fördelarna med ekonomiska styrmedel är möjligheten för människor att välja hur de vill anpassa sig till situationen, då exempelvis en skatt på drivmedel kan innebära att människor antingen väljer att byta ut sin bil till en drivmedelsnålare bil, har kvar sin bil men kör på ett drivmedelsnålare körsätt eller/och kanske börjar köra kortare sträckor. Människor blir på så vis inte bundna till en specifik åtgärd för att ta itu med den nya situationen, vilket en teknisk åtgärd kanske inneburit exempelvis i form av ett krav att samtliga bilägare ska byta ut sin gamla katalysator mot en ny och bättre miljöanpassad. Något som både kan blir dyrt och krångligt för den enskilda bilisten (Brännlund & Kriström 2012:206). Det viktigaste med marknadsbaserade styrmedel är således inte på vilket sätt samhället uppnår ett visst klimatpolitiskt mål, utan fokus ligger istället på själva resultatet. Liknande argument för även Hanley, Shogren och White i boken *Environmental Economics – In Theory and Practice* då de menar att nyckeln till en lyckad samhällsstyrning ligger vid enskilda människors möjlighet till flexibilitet för att uppnå allmänna mål (Hanley, Shogren och White, 2007). Med andra ord placeras individen i centrum enligt detta synsätt och det är upp till denne att ta ansvar för omställningen till en bättre miljö och ett bättre klimat.

Forskarna menar också att den typen av stimulanssystem som ekonomiska styrmedel förordar är ett kostnadseffektivt alternativ till oflexibla miljöregler (Brännlund & Kriström 2012:237; Hanley, Shogren och White 2007:83). En miljöskatt kommer exempelvis medföra en kostnadsminimerande fördelning av utsläppen för samhället

och till skillnad från exempelvis teknologiska styrmedel ger en miljöskatt statsfinansiell intäkt, vilket gör att möjligheten finns att korrigera eventuellt oönskade fördelningseffekter (Brännlund & Kriström 2012:237, 245).

2.2.2. Teknik- & innovationsinriktad samhällsstyrningsmodell

Forskningen presenterar även ett utmanande synsätt till marknadsbaserade styrmedel som tillräckliga inom klimatpolitiken, vars förespråkare anser sig förorda mer långsiktiga mål för klimatutmaningen. Skillnaden i förhållande till föregående synsätt är bland annat att teknikneutrala åtgärder inte ses som tillräckliga. Flera forskare argumenterar för att det behövs tekniks specifika styrmedel vars åtgärder riktas mot att främja specifik utveckling, innovation och dynamiska systemförändringar som lösning för att uppnå klimatpolitiska mål (Nilsson et al. 2013:64; Brännlund, Lundmark och Söderholm 2010:184). Vidare hävdar även Brännlund, Lundmark och Söderholm i sin bok *Kampen om skogen – Koka, såga, bränna eller bevara?* att det ofta finns samhällsekonomiska skäl att kombinera klimatpolitik med teknikpolitik för att på ett kostnadseffektivt sätt åstadkomma en långsiktig stabilisering av det globala klimatet (Brännlund, Lundmark och Söderholm 2010:184, 198). Tekniskt specifika styrmedel ses som en försäkring för höga reduktionskostnader i framtiden, eftersom den globala klimatpolitiken förväntas bli mer strikt (Brännlund, Lundmark och Söderholm 2010:199).

Brännlund, Lundmark och Söderholm ifrågasätter marknadsbaserade styrmedel som exempelvis miljöskatter som tillräckliga incitament för att stimulera teknisk utveckling och nya innovationer i en samhällsekonomisk effektiv omfattning, eftersom att de menar att de både finns politiska och ekonomiska skäl att så inte blir fallet. De pekar på att motstånd från exempelvis viktiga intressegrupper gör det svårt för politikerna att fullt ut internalisera de externa miljökostnaderna, något som resulterar till att incitamenten till innovationer blir för svaga. Istället för att fullt ut beskatta det som borde anses som den bästa teknologin väljer politikerna att subventionera den teknologin som faller allmänhetens intresse (Brännlund, Lundmark och Söderholm 2010:185-186). Det betyder med andra ord att en marknadsinriktad samhällsstyrning löper risk att förvrängas på grund av starka intressegruppers inflytande. Dominerande intressegrupper, exempelvis med starkt ekonomiskt kapital,

kan alltså bromsa viss teknikutveckling och bibehålla de institutioner som faller inom deras intressen. Det rör sig följaktligen om hur makten blir fördelad.

Av ekonomiska skäl menar Brännlund, Lundmark och Söderholm att det finns mycket som talar för att den enskilda innovatören inte kan tillgodogöra sig alla fördelar med sin investering, eftersom ny teknisk kunskap ofta är en kollektiv nytta som kan användas av flera aktörer när den väl är på plats. Det resulterar till att incitamenten att investera i ny kunskap inom den tekniska utvecklingen blir för små (Brännlund, Lundmark och Söderholm 2010:186). Precis som Brännlund, Lundmark och Söderholm argumenterar Azar och Sandén i kapitlet ”Ogenomtänkt teknikneutralitet” för att problemen med marknadsbaserade styrmedel berör om teknik och kunskap investeras i överhuvudtaget. Azar och Sandén menar att privata aktörer inte investerar tillräckligt i kunskap på grund av att det inte ger några kommersiella produkter förrän långt fram i tiden. Privata aktörer bedömer att det finns en risk med att kunskap läcks ut och skapar ”externa fördelar” eller ”positiva externa effekter” (Azar och Sandén 2012:92). Statens funktion betraktas därmed vara viktigt, eftersom stöd med statliga medel anses vara möjligheten till att forskning och nya tekniker utvecklas till fördel för miljön (Azar och Sandén 2012:92, 98).

Ekonomiska styrmedel, exempelvis ett högt koldioxidpris, anses alltså inte vara tillräckliga för att skapa incitament till att utveckla nya mer avancerade tekniker som främjar långsiktiga klimatåtgärder (Azar och Sandén 2012:92). Azar och Sandén håller dock med om att ett koldioxidpris är grunden för framgångsrik och kostnadseffektiv politik för målet med att minska koldioxidutsläppen. Koldioxidpris kan understödja att exempelvis energikällor med inga eller låga koldioxidutsläpp blir mer konkurrenskraftiga, energisparåtgärder mer lönsamma och forskning om koldioxidsnål teknik mer attraktiv. Trots det, ser de farhågorna med att låta marknaden bestämma utfallet om vilken koldioxidsnål teknik som det investeras i (Azar och Sandén 2012:91, 95). De pekar på att en del av de tekniker som blir mest lönsamma på grund av höjda koldioxidpriser kan komma att få andra konsekvenser för samhället, som exempelvis en kraftigt expanderande bioenergi- eller kärnkraftssektor. Myndigheter till skillnad från privata aktörer betraktas av den anledningen som bättre lämpade för att avgöra vilka tekniker som ska användas (Azar och Sandén 2012:91).

I kapitlet ”Godstransporter och CO₂ – ett makroperspektiv” argumenterar Olander och Lundquist också för tekniks specifika styrmedel som avgörande för klimatutmaningen de kommande åren. De menar att den närmaste 10-årsperioden kommer att präglas av ekonomisk tillbakagång och anser att detta kommer vara ett unikt tillfälle för samhällsstyrningen att investera i ny teknik och infrastruktur som bidrar till långsiktig omställning i en klimatsnål riktning, likväl för godstransporterna som för andra delar av samhället (Olander och Lundquist, 2011). Olander och Lundquist argumenterar för att denna tekniks specifika omställning som bygger på investeringar, teknologi och tjänster som ökar effektiviteten inom energi- och materialområdena inte får förbises, eftersom det anser att det kan ta mycket längre tid när ekonomin tar fart igen (Olander och Lundquist, 2011).

Ovan presenterade argument och påståenden redogör alltså för att forskare som förespråkar en teknik- och innovationsinriktad samhällsstyrning till skillnad från forskare som förespråkar en marknadsbaserad samhällsstyrning anser sig förorda mer långsiktiga lösningar. Inom denna klimatpolitiska samhällsstyrningsmodell är, till skillnad från föregående modell, frågan om *hur* klimatpolitiska mål uppnås, av lika stor relevans som *att* de uppnås. En ytterligare skiljelinje avspeglas i uppfattningen om att marknadens funktionssätt *inte* kan möjliggöra för de kollektiva nyttigheterna, i det här fallet, en bättre miljö och ett bättre klimat. Ansvar bör med andra ord istället läggas på staten och inte på den enskilda individen.

2.3. Vetenskaplig relevans

Brännlund, Lundmark och Söderholm föreslår att framtida forskning av samhällsekonomisk karaktär bör analysera bland annat avfalls- och jordbrukspolitiken för att beskriva de konsekvenser som uppstår i samband med olika politiska vägval och därigenom bredda analysen inom de politikområdena som inverkar på klimatpolitiken (Brännlund, Lundmark och Söderholm 2010:131, 204). Det finns med andra ord ett stort behov av forskning som analyserar styrningsproblematiken inom ramen för klimatpolitiken och precis som den tidigare forskningen kan belysa råder det idag en diskursiv kamp om politiska vägval och utformningar inom detta område. Det är av hög vetenskaplig relevans som styrningsproblematiken inom klimatpolitiken

därför borde utforskas ytterligare, något som i sin tur talar för att det finns glapp inom tidigare forskning, vilken föreliggande uppsats kan bidra med att fylla.

3. Syfte och frågeställningar

3.1. Syfte

Uppsatsens syfte är att undersöka vilket genomslag den marknadsinriktade respektive den teknik- och innovationsinriktade samhällsstyrningsmodellen haft inom EU:s framförda klimat- och jordbrukspolitik. Undersökningen tar sin teoretiska utgångspunkt från tidigare forskning och samhällsstyrningsmodeller. Den empiriska studien baseras på centrala policydokument inom EU:s klimat- och jordbrukspolitik. Studien inbegriper också en jämförelse mellan jordbrukspolitiken och klimatpolitiken med avseende på samhällsstyrningsmodell.

3.2. Frågeställningar

Syftet kommer att besvaras med hjälp av följande frågeställning;

- Vilka klimatpolitiska tillvägagångssätt och åtgärder som framställs inom EU:s *klimatpolitik* motsvarar en teknik- och innovationsinriktad eller en marknadsinriktad samhällsstyrning?
- Vilka klimatpolitiska tillvägagångssätt och åtgärder som framställs inom EU:s *jordbrukspolitik* motsvarar en teknik- och innovationsinriktad eller en marknadsinriktad samhällsstyrning?
- På vilket sätt liknar och skiljer sig EU:s klimatpolitik från EU:s jordbrukspolitik med avseende på samhällsstyrningsmodell?

4. Metod och material

4.1. Textanalys

I och med att samhällsstyrning kan karaktäriseras av politiska beslut som initieras, bereds, beslutas och genomförs inom den statliga verksamhetens olika områden, anses

det vara av relevans att analysera synsättet, idéerna och tankarna bakom dem (Pierre & Sundström 2009:7). Bergström & Boréus menar att en sådan analys verkställs genom att studera språket. Språket betraktas nämligen som det yttersta gränsvärdet för att förmedla tanke och handling, eftersom exempelvis människors reflektioner om den omgivande verkligheten, deras inre upplevelser, men också åsikter, information eller uppmaningar som leder till handling framkommer genom dess funktion (Bergström & Boréus 2012:17, 21-22). Hur språket sedan tolkas beror på mottagaren och den sociala kontext vari denne befinner sig (Bergström & Boréus 2012:30).

I det moderna samhället förmedlas språket mer en någonsin genom olika texter (Bergström & Boréus 2012:17). Bergström & Boréus illustrerar bland annat den omfattande textmängd som omger regeringar, vilka de måste motta, reagera på och följa. Beslut som fattas eller förslag som läggs fram formuleras också exempelvis i text. De anser därför att det är svårt att förstå sig på hur regeringar fungerar eller vad de gör utan att analysera delar av den mängd text som omger dem, även om det är långt ifrån de enda som är relevant att studera (Bergström & Boréus 2012:18). Precis som inom olika regeringar, cirkulerar en oerhörd mängd text inom EU. Med anledning av ovan resonemang anses därför en analys av texter inom unionen vara ett fruktbart tillvägagångssätt för att studera det språk som förmedlas och därmed vilka tankar och idéer som ligger bakom EU:s klimatpolitiska styrning.

4.2. Analysinstrument

För att genomföra textanalysen kommer den teknik- och innovationsinriktade och den marknadsinriktade samhällsstyrningsmodellen som beskrevs i den tidigare forskningen fungera som teoretiska verktyg. Per automatik innebär det att möjligheten till att andra samhällsstyrningsmodeller existerar inom EU:s klimatpolitik bortses från. Men valet har gjorts med anledning till att forskare utger dessa två samhällsstyrningsmodeller för att vara de mest dominerade inom samtidens klimatpolitik och att det därför anses vara störst sannolikhet att någon av dessa, alternativt båda, även dominerar i EU:s klimatpolitik (Nilsson et al. 2013:63; Zannakis 2009:54). Om det i resultatet sedermera visar sig att inga indikationer som talar för någon av dessa två samhällsstyrningsmodeller framstår, kan den upptäckten i

sig betraktas som ett bidrag till forskningen eftersom det då är av relevans att diskutera varför EU skiljer sig från andra politiska system.

Med hjälp av den tidigare forskningen har olika idealtyper identifieras för respektive samhällsstyrningsmodell. Det har gått till genom att urskilja de åtgärder och tillvägagångssätt som forskningen benämner att respektive samhällsstyrningsmodell förordar. I det empiriska materialet kommer sedan träffande citat plockas ut för respektive samhällsstyrningsmodell med understöd till den tidigare forskningen. Nedan visas exempel på hur ett citat som bedöms vara representativt för den teknik- och innovationsinriktade samhällsstyrningsmodellen kan se ut;

Om man via den gemensamma jordbrukspolitiken tar itu med dessa utmaningar kommer den också att bidra till EU 2020-strategin [...] genom att utnyttja resurserna effektivare och förbättra konkurrenskraften via tekniska kunskaper och innovation, och på så sätt utveckla kvalitetsprodukter med högt mervärde, utveckla grön teknik och använda IKT [...] och se till att forskningsresultat sprids (KOM(2010:6)672).

Med ”dessa utmaningar” avses bland annat den hållbara förvaltningen av naturresurser som vatten, luft, biologisk mångfald och mark, jordbrukets produktionsvillkor på grund av klimatförändringarna, samt kravet som ställs på jordbrukarna att minska utsläppen av växthusgaser vilka nämns tidigare i dokumentet (KOM(2010:6)672). Citatet syftar sedan på att utmaningarna kan lösas genom tekniska kunskaper och innovation, vilket kan relateras till Brännlunds, Lundmarks och Söderholms argumentation om att en kombination av teknikpolitik och klimatpolitik åses vara ett kostnadseffektivt sätt att åstadkomma en långsiktig stabilisering av det globala klimatet och citatet tolkas således som ett ideal för en teknik- och innovationsinriktad samhällsstyrning (Brännlunds, Lundmarks och Söderholms 2010:184, 198).

Ett citat som betraktas som idealtypiskt för den marknadsinriktade samhällsstyrningsmodellen kan se ut såhär;

I juli 2008 lade kommissionen fram initiativ för grönare transporter som ska göra transporterna mer hållbara. Det omfattar till exempel en strategi för avgifter för transportsätt som bättre avspeglar deras faktiska kostnader för samhället och ett förslag som innebär att medlemsstater i högre grad får internalisera dessa vägavgifter för lastbilar (KOM(2009:9)304).

I citatet beskrivs hur vägavgifter ska internaliseras för lastbilar och på så vis göra transporterna mer hållbara, vilket relateras till forskares argument om att använda marknadens funktionssätt i form av att internalisera de externa kostnaderna för att påverka beteenden i miljömässig riktning (Nilsson et al. 2013:63; Hammar 2005:160; Brännlund & Kriström 2012:206). Citatet tolkas därmed som ett uttryck för att marknadsinriktade styrmedel förespråkas.

4.2.1. Reflektion av analysinstrumentet

Genom att identifiera olika idealtyper ges möjligheten att genomföra syftet med undersökningen. Det kan emellertid uppstå problem om materialet granskas i för hög grad utifrån dessa idealtyper, det vill säga att texten inte själv ”får tala” för att materialet tillskrivs något som inte finns (Bergström & Boréus 2012:167). Ett annat problem kan vara den egna förförståelsen angående klimatpolitiska åtgärder och tillvägagångssätt, eftersom det finns en farhåga med att egna värderingar och åsikter kan komma att spela in på det slutliga resultatet (Bergström & Boréus 2012:39-40). Så länge den egna förförståelsen inte påverkar *vad* som synliggörs i resultatet, anses den dock vara av betydelse för att möjliggöra en *reflektion om* vad som synliggörs i resultatet. En medvetenhet angående ovan nämnda problem tillsammans med det väl utformade analysverktyget, där en överensstämmelse mellan de teoretiska begreppen och de valda empiriska indikationerna finns, kommer dock hindra farhågorna från att bli verklighet och således medföra att studien uppnår en god validitet (Esaiasson et al. 2012:57-58).

För att övertyga omgivningen om att studien undersöker EU:s klimatpolitiska styrning krävs också en frånvaro av slumpmässiga eller osystematiska fel, vilket undviks genom att det empiriska materialet analyseras med noggrannhet och flera gånger med

hjälp av de teoretiska verktygen som beskrivits ovan. Det ger studien en hög reliabilitet (Esaiasson et al. 2012:63). Innebörden av att ha en god validitet och hög reliabilitet är att olika forskare kan bearbeta samma empiriska material med samma verktyg och i princip komma fram till samma resultat. Det styrker alltså att forskningsresultatet är oberoende av den som utför undersökningen och att intersubjektiviteten därmed har uppnåtts (Bergström & Boréus 2005:51; Esaiasson et al. 2012:25).

4.3. Urval av material

Med anledning av att syftet med undersökningen innefattar att kunna åskådliggöra delar av *EU:s* tillvägagångssätt för att ta itu med klimatutmaningen, så behöver materialet i första hand vara representativt för EU. En av de institutioner inom EU som arbetar med att främja unionens generella intressen är Kommissionen, vilken exempelvis ansvarar för att föreslå nya lagar och policys och beskrivs som EU:s byråkratiska arm (McCormick 2011:167, 179). En analys av utställda policydokument från Kommissionen kan därför ge en tillförlitlig bild av delar av EU:s intressen och Kommissionens policydokument över politikområdena miljö och jordbruk är av den orsaken det empiriska material undersökningen utgår ifrån.

I policydokumenten identifierar Kommissionen exempelvis olika utmaningar, förbättringar, möjligheter, riktlinjer och åtgärder för EU. En djupare analys av dessa kan därför tänkas ge en anblick över den klimatpolitiska styrningen inom respektive politikområde och således ge svar på undersökningens frågeställningar. Det får dock inte förbises att detta endast är Kommissionens framförda synpunkter och förslag som granskas i undersökningen och inte några förordningar, direktiv eller beslut som är direkt bindande för EU:s medlemsländer (McCormick, 2011). Det innebär att dessa policydokument endast är representativa för att analysera delar av *hur* EU vill att exempelvis miljöproblem ska lösas och inte *att* dessa lösningar faktiskt implementeras av medlemsländerna i praktiken. Det kan även hända att olika åsikter eller meningsskiljaktigheter från Kommissionens sida inte synliggörs i dessa policydokument, på grund av att de vill förmedla en samstämmighet utåt sett som representant för EU.

För denna undersökning spelar det emellertid ingen roll att materialet inte avspeglar alla EU:s institutioners syn på den klimatpolitiska styrningen inom unionen eller att Kommissionens ståndpunkt som förmedlas är en förskönad bild. Det beror på att intentionen är att endast kunna karaktärisera delar av EU:s arbete att ta itu med miljöproblemen och klimatutmaningen och hur detta framställs utåt. Huvudsaken är att det finns en medvetenhet att detta får betydelse för vilka resultat och slutsatser som studien presenterar och att det i sin tur skulle kunna innebära att en analys med samma analysverktyg av exempelvis Europaparlaments eller Ministerrådets debatter hade kunnat resultera i att andra resultat och slutsatser. Dessa institutioner representerar olika medlemsstaters politiska partiers intressen och hade därför kanske gett en annan synvinkel av EU:s arbete att ta itu med miljöproblemen och klimatutmaningen (McCormick, 2011).

Vilka policydokument som valts ut kan också ha betydelse för vilka resultat och slutsatser som presenteras. För att kunna återge en korrekt bild av Kommissionens synvinkel i dagsläget har därför dokument som utställts inom den närmaste tioårsperioden valts ut över respektive politikområde. Det är av relevans att politikområdena granskas över samma tioårsperiod för att kunna försäkra att de utmaningar, förbättringar, möjligheter, riktlinjer eller åtgärder som Kommissionen framför har uppkommit under samma kontextuella omständigheter. Det kan tänkas att exempelvis utvidgningen av unionens medlemsstater 2004 eller övergången från Lissabonstrategin till Europa 2020 har påverkat politikens utformning inom de två politikområdena och för att en jämförelse ska vara betydelsefull bör därför de kontextuella villkoren vara överensstämmande (McCormick, 2011). Emellertid syftar studien endast på att undersöka vilket genomslag den marknadsinriktade respektive den teknik- och innovationsinriktade samhällsstyrningsmodellen haft inom EU:s klimat- och jordbrukspolitik och ämnar inte förklara *varför* så är fallet. Skillnaden blir med andra ord att även om de kontextuella omständigheterna anses vara viktiga, hade de vid en förklarande analys varit oundgängliga.

Mer specifikt är de valda policydokumenten för EU:s jordbrukspolitik från år 2004, 2007, 2009 och 2010, samt för EU:s miljöpolitik från år 2003, 2007, 2009 och 2011. Förutom ovanstående resonemang var det med anledning till att årtalen faller inom ramen för de två politikområdenas programperioder. Reformen för EU:s

jordbrukspolitik sträcker sig mellan åren 2003 och 2013 och EU:s miljöpolitik innefattade ett sjätte miljöhandlingsprogram mellan åren 2002 och 2012 (Jordbruksverket, 2013a; Kommissionen, 2010). Det finns dessutom inga policydokument av övergripande karaktär som var uppdaterade senare än 2010 inom jordbrukspolitiken och 2011 inom miljöpolitiken, vilket är anledningen till att inga dokument blivit valda från senare år. Avsikten med valet av material var således att få de mest representativa policydokumenten i dagsläget. Även om antalet policydokument lämpligen får bestå av ett större omfång för att kunna ge en så övergripande bild som möjligt över EU:s klimatpolitiska styrning, anses de valda antalen dokument ge en tillräckligt representativ bild för att kunna uttala sig om EU:s tillvägagångssätt att ta itu med klimatutmaningen, samt med möjlighet att få en djupare analys för varje enskilt policydokument.

5. Resultat och analys

Uppsatsens syfte är att undersöka vilket genomslag den marknadsinriktade respektive den teknik- och innovationsinriktade samhällsstyrningsmodellen haft inom EU:s framförda klimat- och jordbrukspolitik. Undersökningen tar sin teoretiska utgångspunkt från tidigare forskning och samhällsstyrningsmodeller. Den empiriska studien baseras på centrala policydokument inom EU:s klimat- och jordbrukspolitik. Studien inbegriper också en jämförelse mellan jordbrukspolitiken och klimatpolitiken med avseende på samhällsstyrningsmodell.

För att besvara syftet kommer resultatdelen inledningsvis presentera de första frågeställningarna vilka berör; vilka klimatpolitiska tillvägagångssätt och åtgärder som framställs inom EU:s jordbruks- respektive klimatpolitik motsvarar en teknik- och innovationsinriktad eller en marknadsinriktad samhällsstyrning. Med utgångspunkt i det valda antalet policydokument kommer de två politikområden introduceras var för sig med en generös mängd direkta citat som anses avspegla den ena eller den andra samhällsstyrningsmodellen.

5.2. EU:s klimatpolitik

Följande policydokument har granskats inom ramen för EU:s klimatpolitik:

- *Ett år efter världstoppmötet om hållbar utveckling i Johannesburg: genomförande av våra åtaganden* (KOM(2003)829)
- *Att begränsa den globala klimatförändringen till 2 grader Celsius – Vägen framåt mot 2020 och därefter* (KOM(2007)2)
- *Översyn av miljöpolitiken 2008* (KOM(2009)304)
- *Vår livförsäkring, vårt naturkapital – en strategi för biologisk mångfald i EU fram till 2020* (KOM(2011)244)

Det är inte självklart hur EU ska hantera olika miljöproblem och ta itu med klimatutmaningarna. De åtgärder och tillvägagångssätt som förmedlas inom EU:s klimatpolitik är inte på något sätt ensartade, även om det innefattar samma mål. I Kommissionens policydokument (KOM(2003)829) framställs flera aspekter på hur målen från världstoppmötet i Johannesburg 2002 om hållbar utveckling inom EU ska uppnås. Främjande av hållbar produktion och konsumtion beskrivs vara väsentligt vilket ska uppnås genom åtgärder som avspeglar en marknadsinriktad samhällsstyrning;

Det är särskilt viktigt att utveckla olika politiska åtgärder, inbegripet marknadsbaserade instrument som beskattning och incitament med referens till miljön, att låta miljöförhållanden avspeglas bättre i prissättningen av produkter och tjänster [...] (KOM(2003:10) 829).

Förslagen om ”att utveckla olika politiska åtgärder” rekommenderas med hänvisning till att dessa inte ska innebära försök att uppfinna hjulet på nytt (KOM(2003:10) 829). Fokus bör med andra ord vara att utveckla redan befintliga initiativ med hjälp av marknadens funktion, vilket kan liknas med Hammars argument om att betydelsen av nå ett visst miljömål vägs mot kostnaderna för att uppnå målet (Hammars 2012:154-155). Kostnaderna faller istället på konsumenterna vilka emellertid antas förändra sitt beteende i form av en minskad konsumtion av de varor och tjänster som blir dyrare på grund av deras miljöpåverkan och en ökad konsumtion av de varor och tjänster som inte är lika skadliga för miljön. Frågan är vad det innebär vad gäller om eller när konsumenterna vänjer sig vid en högre kostnad och därför återgår till sitt ursprungliga beteende?

Det kanske är av den anledningen som EU även har pågående insatser, som forskningen anser vara, mer långsiktiga lösningar i form av teknik- och innovationsinriktad samhällsstyrning (Nilsson et al. 2013:64; Brännlund, Lundmark och Söderholm 2010:184). På vilket sätt en hållbar konsumtion och produktion ska uppnås nämns nämligen också tillvägagångssättet; ”Stöd till utveckling och användning av miljöteknik, bl.a. genom att genomföra de åtgärder som framlagts i handlingsplanen för miljöteknik” (KOM(2003:12)829). Den senare åtgärden talar emellertid emot den tidigare nämnda, eftersom den till stor del innebär ”ett försök att uppfinna hjulet på nytt”, det vill säga uppfinna nya tekniska lösningar som verkar för en bättre miljö. Den innebär även mer kostnader för EU och dess medlemsländer, på grund av det ekonomiska stöd som krävs.

Intressant nog verkar det som att EU förordar en kombination av klimatpolitisk styrning gällande en hållbar konsumtion och produktion. Antingen avspeglar det en framtida lösning på hur samtliga miljöproblem ska tas itu med eller så är ett alternativ för att uppnå en hållbar konsumtion och produktion, men inte ett möjligt alternativ inom andra områden. Kommissionens förslag är nämligen att;

Utvecklingen av miljöteknik bör få en allt viktigare roll i EU:s strategi mot hållbar konsumtion och produktion. Handlingsplanen för miljöteknik kommer att etablera ett regelverk för att främja utveckling och användning av miljöteknik, genom att avlägsna marknadshinder och införa marknadsbaserade lösningar, samt även genom incitament som investeringsbolag, miljöbeskattning, utfasning av direkta eller underförstådda subventioner till förorenande teknik och andra spärrar för marknader och institutioner som för närvarande utgör hinder för teknisk innovation (KOM(2003:11)829).

Inom andra miljöpolitiska områden, exempelvis att kunna begränsa den globala klimatförändringen, framgår handel med utsläppsrätter ett flertal gånger (EU ETS) (KOM(2007)2). Ett marknadsbaserat styrmedel, som likt Brännlund & Kriström anser, ”sätter pris på miljön” (Brännlund & Kriström 2012:206). Förslagsvis borde bilskattnerna kopplas till nivåerna för koldioxidutsläppet, samt att luftfarten borde inkluderas i utsläppsrättshandeln (KOM(2007)2). Det framgår att;

”Marknadsbaserade instrument som EU ETS kommer att vara ett viktigt verktyg för att säkerställa att Europa och andra länder uppnår sina mål till en så liten kostnad som möjligt” (KOM(2007:3)2). Samtidigt som målen ska uppnås utan stor kostnad, verkar det åter igen som att EU är beredda att investera i miljöpolitiska åtgärder för bland annat transportutsläppen och en teknik- och innovationsinriktad samhällsstyrning framträder;

Under gemenskapens sjunde ramprogram har budgeten för miljö-, energi- och transportforskning under perioden 2007-2013 ökat till 8,4 miljarder euro. Detta belopp bör användas tidigt för att främja utvecklingen av ren energi- och transportteknik så att denna skall kunna utnyttjas så snart som möjligt [...]. Den strategiska översynen av EU:s energipolitik och handlingsplanen för miljöteknik bör genomföras till fullo och offentlig-privata partnerskap bör ytterligare främjas (KOM(2007:7-8)2).

Sammantaget framträder såväl marknadsbaserade styrmedel som teknik- och innovationsinriktade styrmedel, och kanske är det en kombination av dessa som EU menar vara den bästa strategin i bemästrande av miljöproblemen och klimatutmaningen. I alla fall fram till 2007. Under 2009 års översyn av miljöpolitiken nämns i princip inga tillvägagångssätt och åtgärder som indikerar en teknik- och innovationsinriktad samhällsstyrning. Istället framkommer marknadsbaserade styrmedel, exempelvis att utsläppsrätterna föreslås bli täckande över fler sektorer och vattenavgifter som avspeglar de verkliga kostnaderna av vattnet ska implementeras (KOM(2009)304). Frågan är om den ekonomiska krisen kan avspegla varför inte investeringar i exempelvis ny teknik, innovation eller systemförändringar nämns? Det går att anta att en del åtstramningar vidtogs åren efter krisen och att det är av den anledningen som miljöpolitiska åtgärder hädanefter får förlitas på marknadens funktionssätt i första hand. Oavsett anledning går det märkligt nog att se en tydlig skillnad de senare åren från de tidigare i typen av miljöpolitiska åtgärder och tillvägagångssätt som förordas. Med tanke på att 2009 års policydokument ger en överblick av miljöpolitiken, så är det svårt att godta att anledningen till att den teknik- och innovationsinriktade samhällsstyrningen inte åskådliggörs är på grund av de miljöområden som berörs. Det borde med andra ord gått att se indikatorer att denna samhällsstyrningsmodell ansågs vara representativ om så var fallet.

2011 beskriver Kommissionen (KOM(2011)244) hur försämring eller förluster av den biologiska mångfalden är ett av det allvarligaste miljöhotet idag. Om åtgärder ska vidtas krävs emellertid att det måste finnas ekonomiska resurser; ”Kommissionen och medlemsstaterna kommer att främja utveckling och användning av innovativa finansieringsmekanismer, bland annat marknadsbaserade styrmedel” (KOM(2011:10)244). Citatet visar med andra ord en tydlig bild av hur en marknadsbaserad samhällsstyrning framträder och relateras till Brännlunds & Kriströms argument om att en fördel med ekonomiska och marknadsbaserade styrmedel är den statsfinansiella intäkt som ges (Brännlund & Kriström 2012:237, 245). Det nämns dock också förslag till åtgärder som ska implementeras efter 2012 vilka indikerar den teknik-och innovationsinriktade samhällsstyrningsmodellen (KOM(2011)244). Även om en marknadsinriktad samhällsstyrning kom att dominera till viss del de senaste åren, utesluter det därför inte att EU går mot en mer teknik- och innovationsinriktad samhällsstyrning de kommande åren. Hur EU ska ta sig an miljöproblemen och klimatutmaningen är som sagt inte självklart.

5.3. EU:s jordbrukspolitik

Följande policydokument har granskats inom ramen för EU:s jordbrukspolitik:

- *Europeisk handlingsplan för ekologiskt jordbruk* (KOM(2004)415)
- *Förberedelser inför ”hälsokontrollen” av reformen av den gemensamma jordbrukspolitiken* (KOM(2007)722)
- *om en kvalitetspolitik för jordbruksprodukter* (KOM(2009)234)
- *Den gemensamma jordbrukspolitiken mot 2020: Att klara framtidens utmaningar i fråga om livsmedel, naturresurser och territoriell balans* (KOM(2010)672)

Miljön nämns på ett eller annat sätt inom EU:s jordbrukspolitik. Det är emellertid stor variation på om den endast nämns som ett problem eller som ett problem som ska lösas på ett visst sätt. I policydokumentet ”*om en kvalitetspolitik för jordbruksprodukter*” (KOM(2009)234) nämns exempelvis miljöproblemen, men det finns inga förslag på åtgärder och tillvägagångssätt för hur dessa ska vidtas. Det kan tänkas bero på att policydokumentet berör specifikt jordbruksprodukter och att det inte är av relevans att nämna miljöpolitiska åtgärder eller så kan det kanske vara ett

tecken på att klimatpolitiken inte är fullt ut integrerad inom jordbrukspolitiken och att det är därför som att miljöpolitiska styrmedel inte framkommer. I de resterande policydokumenten går det emellertid tyda andra resultat.

År 2004 framfördes en översikt över ekologiska livsmedel och ekologiskt jordbruk inom den gemensamma jordbrukspolitiken (KOM(2004)415). Med hänvisning till att Jordbruksverket preciserar ekologiskt jordbruk som ett tillvägagångssätt för att nyttja naturresurserna på ett långsiktigt hållbart vis, det vill säga bidrar till en bättre miljö, anses det vara synonymt med en god miljö i detta policydokument (Jordbruksverket, 2013b). Detta framställs också i början av policydokumentet där det ekologiska jordbruket beskrivs vara känt för att ha allmännyttiga miljöeffekter. Kommissionen framställer därefter att; ”[...] ur denna synvinkel bör utvecklingen av det ekologiska jordbruket drivas av samhället” (KOM(2004:2)415). Citatet betraktas således vara talande för att klimatpolitisk styrning bedöms vara nödvändigt inom denna miljörelaterade fråga i EU, oberoende av hur denna klimatpolitiska styrning sedan framställs.

Det verkar emellertid som att teknik- och innovationsinriktade styrmedel är vad som föreslås i högst utsträckning när gäller det ekologiska jordbrukets utveckling (KOM(2004)415). Likt Brännlunds, Lundmarks och Söderholms argumentation om att det finns skäl att kombinera klimatpolitik med teknikpolitik, uttrycks nämligen följande (Brännlund, Lundmark och Söderholm 2010:184, 198);

För att underlätta det ekologiska jordbrukets expansion men också öka produktionskapaciteten krävs ny information och framförallt ny teknik. Det är därför av grundläggande betydelse att man ser till att den forskning i ekologiskt jordbruk och ekologiska framställningsmetoder som krävs blir genomförd (KOM(2004:2)415).

År 2007 förespråkar Kommissionen att allt fler miljöpolitiska åtgärder behövs inom ramen för EU:s gemensamma jordbrukspolitik, men det framkommer inte i lika stor utsträckning hur dessa åtgärder ska vidtas (KOM(2007)722). Vissa åtgärder och tillvägagångssätt för en positiv miljöpåverkan föreslås dock. Vid resonemanget om hur jordbrukspolitiken ska bli mer effektiv förordas vikten av det delvis kopplade

stödet som finns inom jordbrukspolitiken. Det bedöms vara nödvändigt där jordbruksverksamheten är miljömässigt betydelsefull (KOM(2007:5)722). Det delvis kopplade stödet visar exempel på att subventioner, det vill säga ett ekonomiskt styrmedel, kan verka för att människor ska bete sig i vad som anses vara miljömässig positiv riktning (Naturvårdsverket & Energimyndigheten, 2006). Anmärkningsvärt framställs det alltså som att jordbruksverksamheten annars hade avtagit i dessa mer konkurrensutsatta områden och att detta inverkat negativt på miljön. Med andra ord går det att belysa den klimatpolitiska styrningens betydande roll inom EU:s jordbrukspolitik.

I policydokumentet beskrivs också utmaningar inom ramen för den gemensamma jordbrukspolitiken. Där framförs att; ”När det gäller mildring av effekterna av klimatförändringar har EU:s jordbruk bidragit mer än andra sektorer till att minska utsläppen av växthusgaser. Det beror huvudsakligen på förbättrade produktionsmetoder [...]” (KOM(2007:10)722). Dessa ”förbättrade produktmetoder” betraktas därmed som ett tekniskspecifikt tillvägagångssätt som avspeglar en teknik- och innovationsinriktad samhällsstyrning (Nilsson et al. 2013:64). Kommissionen skriver även att ”[...] forskning och innovation är avgörande för att nya utmaningar på miljö- och produktivitetområdet ska kunna hanteras, däribland andra generationens biobränslen” (KOM(2007:11)722). Tänkvärt nog nämns här alltså inte många marknadsbaserade styrmedel för att hantera olika miljöutmaningar inom jordbrukspolitiken, utan teknik – och innovationsinriktade styrmedel verkar dominera. Kan det tänkas vara talande för att EU förordar denna variant av klimatpolitisk styrning framöver inom jordbrukspolitiken?

År 2010 beskrivs ytterligare miljöutmaningar inom den gemensamma jordbrukspolitiken och hur dessa ska hanteras fram till år 2020. De mål som framställs för jordbrukspolitiken inbegriper delvis en hållbar förvaltning av naturresurser och klimatåtgärder (KOM(2010)672). Ett verktyg för att driva jordbruket i en mer hållbar utveckling anses vara med hjälp av liknande ekonomiska styrmedel som förespråkats år 2007 (Naturvårdsverket & Energimyndigheten, 2006; KOM(2007:5)722). ”Främjande av jordbrukets hållbara utveckling i områden med specifika naturliga begränsningar genom att man erbjuder ytterligare inkomststöd till jordbrukare i de områdena [...]” (KOM(2010:9)672). Inkomststödet betraktas därmed som ett sätt att

påverka beteenden i miljömässig riktning, eftersom val till fördel för miljön antas väljas när det ger ekonomisk vinning. Till skillnad från andra ekonomiska styrmedel, exempelvis skatter och avgifter, innebär detta emellertid en kostnad för EU. Intressant nog verkar det som att investeringar är beredda att göras vad gäller jordbrukspolitikens miljöanpassningar oavsett marknadsbaserade, som teknik- och innovationsinriktade styrmedel.

De framkommer sedermera att inkomststødet är den enda åtgärd som nämns som indikerar en marknadsinriktad samhällsstyrning. Det verkar därför vara på det viset att EU förordar en teknik- och innovationsinriktad samhällsstyrning framöver inom jordbrukspolitik. Med utgångspunkt i EU 2020-strategin beskrivs nämligen hur en smart och hållbar tillväxt ska uppnås med hjälp av teknik- och innovationsinriktade styrmedel;

[...] genom att [...] tillhandahålla kollektiva nyttigheter på miljöområdet, ta itu med förlust av biologisk mångfald, främja förnybara energislag, [...] öka resurseffektiviteten genom teknisk utveckling och användning av forskningsresultat [...] (KOM(2010:6)672).

Inbegripet i ett av de tre viktigaste målen för morgondagens jordbrukspolitik är också; ”Att gynna grön tillväxt genom innovation, vilket kräver att man utnyttjar ny teknik, utvecklar nya produkter, ändrar produktionsprocesserna och stödjer nya efterfrågemönster, inte minst inom den växande bioekonomin” (KOM(2010:7)672). Det framstår alltså att EU ska ”stödja nya efterfrågningsmönster”, vilket kan relateras till Azar och Sandén betoning av statliga medels funktion för att möjligheten till att forskning och nya tekniker utvecklas till fördel för miljön (Azar och Sandén 2012: 92, 98). Med hänvisning till tidigare forskning går det därför att föreställa sig att mer investeringar till följd för miljöpolitiska åtgärder kommer att genomföras på EU-nivå. Forskning konstaterar att främjandet och utvecklande av ny teknik kan komma att ge mer långsiktig stabilisering av det globala klimatet (Brännlund, Lundmark och Söderholm 2010:184). Övergången till EU 2020-strategin kanske därför har inneburit en tydligare strategi för unionen att värna om mer långsiktiga miljömål som en teknik- och innovationsinriktad samhällsstyrning innebär.

Oavsett om så är fallet, går det sammantaget att konstatera miljön nämns och förespråkas som ett problem som bör lösas inom den gemensamma jordbrukspolitiken. Även om marknadsbaserade styrmedel framkommer, motsvarar de åtgärder och tillvägagångssätt som föreslås i störst utsträckning teknik- och innovationsinriktade styrmedel. En teknik- och innovationsinriktad samhällsstyrning anses därmed dominera inom EU:s jordbrukspolitik.

5.4. Klimatpolitiken i förhållande till jordbrukspolitiken

Följande avsnitt presenterar och analyserar svaret på den tredje frågeställningen, det vill säga på vilket sätt de två politikområdena, klimat- och jordbrukspolitiken, liknar och skiljer sig åt med avseende på klimatpolitisk samhällsstyrningsmodell.

I ovan presentation för respektive politikområde går det att urskilja såväl den marknadsinriktade- som den teknik- och innovationsinriktade samhällsstyrningsmodellen. Skillnaderna mellan de två politikområdena är dock att den marknadsinriktade samhällsstyrningsmodellen tycks dominera inom klimatpolitiken, medan den teknik- och innovationsinriktade samhällsstyrningsmodellen tycks dominera inom jordbrukspolitiken. Framför allt de senaste åren. Det är inte lika tydligt inom klimatpolitiken, där en mer variation av styrmedel framkommer. Men inom jordbrukspolitiken går det framförallt att se hur den teknik- och innovationsinriktade samhällsstyrningsmodellen dominerar. Med andra ord är det en viss skillnad i hur olika miljöpolitiska mål ska hanteras mellan de två politikområdena i EU.

6. Slutsats

I resultatdelen presenterades och analyserades följaktligen svaren på frågeställningarna. Sammantaget kunde flera tillvägagångssätt och åtgärder som motsvarade både en teknik- och innovationsinriktad och en marknadsinriktad samhällsstyrning identifieras inom både EU:s klimat- respektive jordbrukspolitik. Studiens syfte om att undersöka vilket genomslag respektive samhällsstyrningsmodell haft inom EU:s klimat- och jordbrukspolitik betraktas därmed ha uppnåtts. Resultatdelen följdes därefter av en identifikation av likheter och skillnader mellan de

två politikområdena med avseende på samhällsstyrningsmodell. Det visade sig då att en marknadsinriktad samhällsstyrning verkar dominera inom klimatpolitiken, medan en teknik- och innovationsinriktad samhällsstyrning verkar dominera inom jordbrukspolitiken de senaste fem åren. Den andra delen av syftet vilken inbegrep en jämförelse mellan politikområdenas klimatpolitiska styrning anses därmed också ha uppnåtts. Följande avsnitt ämnar redogöra för reflektion och diskussion angående dessa resultat och vad de får för innebörd.

6.2. Vidare reflektion och diskussion

Framgången med att kunna identifiera det genomslag som de två klimatpolitiska styrningsmodellerna har inom EU:s klimat- respektive jordbrukspolitik är att den klimatpolitiska styrning som EU förordar är väl överensstämmande med vad som betraktas vara samtidens klimatpolitik (Nilsson et al. 2012:63; Zannakis 2009:54). Med hänvisning till den vetenskapliga debatt som råder inom tidigare forskning, angående vilken klimatpolitisk samhällsstyrningsmodell som betraktas vara den mest lämpade för att ta itu med klimatutmaningen, kan en tolkning vara att det råder två motsträviga synsätt och idéer inom EU om hur klimatproblematiken bäst ska lösas. Den tolkningen grundas i idén om att ett visst tillvägagångssätt och en viss åtgärd avspelar ett visst synsätt. Då motsträviga åtgärder i egenskap av klimatpolitiska samhällsstyrningsmodeller har identifierats, tolkas alltså det som att det även råder (mer eller mindre) motsträviga synsätt inom EU:s klimatpolitiska styrning. Frågan är vad dessa, enligt mig identifierade, meningsskiljaktigheter får för konsekvenser för EU:s strävan mot ett bättre klimat? I början av uppsatsen framfördes; ”[...] att omställningen till ett klimatneutralt samhälle kräver en tydlig politisk styrning och samordning” (Hildingsson och Khan 2011:25). De meningsskiljaktigheter som råder inom EU:s klimatpolitiska styrning, kan därmed betraktas som en indikation att det inte råder en tydlig politisk styrning och samordning och att det av den anledningen kan bli svårare att ställa om till ett klimatneutralt samhälle.

De skillnader som framkom mellan klimat- och jordbrukspolitiken, i fråga om vilken klimatpolitisk styrningsmodell som verkade dominera, kan också tänkas säga något om utvecklingen för EU:s klimatpolitiska arbete. I inledningen synliggjordes vissa av de problem som EU:s jordbruk och framförallt dess livsmedelsproduktion förorsakar

för miljön. Det som tidigare var ett naturligt kretslopp, ett symbiotiskt förhållande mellan jordbruksverksamheten och miljö kvalitet, förefaller sig alltså inte längre lika naturligt (Buller 2002:103). Om nu inte EU åstadkommer en symbios mellan sina politikområden angående klimatpolitisk styrning, innebär det då att de två politikområdena glider allt längre ifrån varandra när det istället ur klimatsynpunkt borde finnas en samordning? I och med att miljöpolitiska åtgärder och tillvägagångssätt förordas i den utsträckning som det i dagsläget görs inom EU:s jordbrukspolitik, anser jag att valet av klimatpolitisk styrningsmodell är av mindre betydelse till fördel för att faktiska klimatåtgärder överhuvudtaget förespråkas. Det faktum att någon av de två klimatpolitiska styrningsmodellerna framstår i jordbrukspolitiken, anser jag således vara tecken för en eventuell integrering mellan klimat- och jordbrukspolitiken på nytt. Graden av skillnad, med avseende på *vilken* klimatpolitisk styrning som dominerar inom EU:s klimat- respektive jordbrukspolitik, kanske snarare berör en diskussion om vilken som *bör* dominera, med tanke på att det kanske inneburit en effektivare klimatpolitik om samordning existerat inom EU. Nedan följer därmed en diskussion angående för- och nackdelar med respektive två klimatpolitiska styrningsmodeller.

Nackdelarna med den teknik- och innovationsinriktade samhällsstyrningsmodellen är den kostnad som den innebär för EU och dess medlemsländer, eftersom stöd med statliga medel anses vara möjligheten till att forskning och nya tekniker utvecklas till fördel för miljön (Azar och Sandén 2012:92, 98). Fördelarna med den marknadsbaserade samhällsstyrningsmodellen är således de omvända, eftersom exempelvis miljöskatter istället ger statsfinansiell intäkt (Brännlund & Kriström 2012:237, 245). Fördelarna med marknadsbaserade styrmedel ansågs enligt forskningen även vara den enskilda individens möjlighet till flexibilitet för att uppnå allmänna miljömål (Hanley, Shogren och White, 2007; Brännlund & Kriström 2012:206). Den enskilda individens ansvar för en beteendeställning till fördel för miljön och ett bättre klimat betraktar jag dock vara på både gott och ont.

En miljöskatt på drivmedel kan exempelvis innebära att en individ blir tvungen att sluta köra bil helt på grund av den ökade kostnaden, medan en annan individ kan fortsätta sin vanliga bilkörning. Fördaktningen kan de individer som har en god ekonomi fortsätta belasta miljön, medan de med sämre ekonomi tvingas förändra sitt

beteende och anpassa sig till de nya förhållandena. En miljöskatt anses därmed förstärka redan rådande ekonomiska ojämlikheter inom EU:s medlemsländer. Ansvar som läggs på den enskilda individen kan också tänkas vara moraliskt betungande, i och med att en person som exempelvis bor långt ut på landet kanske är tvungen till att fortsätta använda sin bil, även om denne gärna hade verkat för en bättre miljö. Om ansvaret ska läggas på individen förutsätts det också att samtliga individer ska ha perfekt information om vilket tillvägagångssätt som är det bästa för att uppnå ett hållbart klimat. Det kan tänkas att en person fortsätter att köra bil i samma utsträckning oavsett kostnad på grund av att denne inte vet vilka alternativ som är bättre. Skillnaden och också fördelen med teknik- och innovationsinriktade styrmedel är således att ansvaret för att förbättra miljön och arbeta för ett bättre klimat läggs på staten eller EU som politiskt system.

Av ovan resonemang att döma, betraktar jag därmed den teknik- och innovationsinriktade samhällsstyrningsmodellen är den bäst lämpade att dominera inom de båda politikområdena. Dock vill jag ändå hävda att nyckelordet i ovanstående mening är just ordet *dominera*, eftersom jag anser att det bästa receptet att möta det rådande klimathotet ligger i EU:s förmåga att inte enbart samordna olika politikområden, utan även i dess förmåga att lyckas kombinera de två klimatpolitiska styrningsmodellerna. Anledningen är att exempelvis en miljöskatt på drivmedel, det vill säga ett marknadsbaserat styrmedel, anses ha betydelse i den globala kontexten. Även om det likt ovan resonemang, förstärker ekonomisk ojämlikhet *inom* de europeiska medlemsländernas samhällen, skulle en minskad halt växthusgaser i atmosfären ha positiva följdverkningar både på klimatet och i förlängningen ekonomisk jämlikhet - sätt ur ett globalt perspektiv (IFRC, 2001). Utifrån ett *globalt* perspektiv ges i så fall möjligheten för människor, som i dagsläget drabbas tidigast och hårdast av klimatförändringarna, att få en bättre tillvaro. Främst så uppnås det gemensamma målet om att färre människor i framtiden skall komma att drabbas av oförutsägbara naturkatastrofer i form av översvämningar, torka och stormar (Adger et al. 2003:180; Naturvårdverket, 2007). Användandet av marknadsbaserade styrmedel anses därmed vara av relevans under tiden som tekniska lösningar utvecklas, det vill säga teknik- och innovationsinriktade styrmedel. Den ena eller den andra klimatpolitiska styrningsmodellen bör därför inte bortprioriteras, utan jag förespråkar en kombination.

Ovan debatterade jag för att EU:s förordande av de två klimatpolitiska styrningsmodellerna kunde likställas med att det råder två motsträviga synsätt och idéer om hur klimatproblematiken bäst ska lösas inom EU:s klimatpolitik. Jag vill åter igen trycka på att det enbart är ett sätt att tolka resultatet. En annan tolkning vore att bedöma att förordandet av de två klimatpolitiska styrningsmodellerna, snarare beror på varje enskilt miljöproblem som ämnas hanteras, framför att ett visst tillvägagångssätt och en viss åtgärd per automatik avspeglar ett visst synsätt. Utifrån den tolkningen framstår det istället som ett medvetet val av EU att förordna marknadsbaserade styrmedel inom vissa miljöområden, teknik- och innovationsinriktade styrmedel inom andra eller en kombination av dem båda. Det vill säga, den enligt mig debatterade fördelaktiga kombination av dessa två klimatpolitiska styrningsmodeller.

Jag kan inte nog trycka på vikten av att nyckeln till att få marknadsbaserade styrmedel att fungera positivt och önskvärt, ligger enligt mig, i att vi idag måste svara för det informationsglapp som infinner sig mellan klimatforskning och slutkonsument (i ovanstående exempel bilisten). Mitt resonemang styrks genom att Hammar konstaterar att det i praktiken kan vara svårt att hitta den optimala nivån av styrning, eftersom det är svårt att få all information om värdet av att minska utsläppen i relation mot värdet av att minska miljöproblemet (Hammar 2005:159, 175). Han menar att det därför kan tänkas finnas en oro hos befolkningen att miljöpolitiska verktyg ger negativa effekter på tillväxt och välfärd och belyser vikten av att det måste finnas en acceptans hos befolkningen. Nyckeln till det är att nyttan med de tänkta åtgärderna måste framgå tydligare (Hammar 2005:177). Intressant vore därför för framtida forskning att undersöka hur EU:s klimatpolitiska styrning påverkar medlemsländerna och dess medborgare. Vilka konsekvenser som uppstår i samband med olika politiska vägval inom EU:s klimat- och jordbrukspolitik och om det finns en acceptans hos befolkningen för dessa beslut.

Jag vill dock hävda att denna uppsats emellertid har bidragit med en analys om styrningsproblematiken inom ramen för klimatpolitiken i EU, genom att undersöka vilket genomslag den marknadsinriktade och den teknik- och innovationsinriktade samhällsstyrningsmodellen haft inom EU:s klimat- och jordbrukspolitik. Vad vi redan

visste utifrån tidigare forskning, det vill säga att två klimatpolitiska styrningsmodeller dominerar inom samtidens klimatpolitik, blev således också bekräftat inom EU:s klimatpolitiska styrning. Vad som kunde visas genom denna undersökning är också den variation på vilken samhällsstyrning som förordas inom klimat- respektive jordbrukspolitiken, varför denna skillnad förekommer utgör däremot ett ytterligare forskningsglapp att fylla.

Även om denna undersökning har kunnat redogöra för delar av styrningsproblematiken inom klimatpolitiken, har den emellertid inte bidragit med att säga något om konsekvenserna av denna styrningsproblematik, vilket förespråkades av tidigare forskning (Brännlund, Lundmark och Söderholm 2010:131, 204). Undersökningen har därför kanske inte fyllt det glapp som finns inom forskningen, men ändock givit en bidrag på vägen. Det är svårt att föreställa sig att andra resultat och slutsatser skulle ha visat sig vid ett annat tillvägagångssätt, med tanke på hur tydligt de två klimatpolitiska styrningsmodellerna ändå har uppenbarats sig. Det borde därför varit möjligt att karaktärisera deras genomslag oavsett metod. Emellertid kanske resultatet sett annorlunda ut om undersökningen utgått från Europaparlamentets eller Ministerrådets förslag på åtgärder och tillvägagångssätt, eftersom dessa institutioner representerar olika medlemsstaters politiska partiers intressen (McCormick, 2011). Deras synvinkel på EU:s arbete att ta itu med miljöproblemen och klimatutmaningen kanske därmed också är något för framtida forskning att utreda.

Sammanfattningsvis går det emellertid att konstatera, trots den variation på klimatpolitiskt styrning som visats sig, att EU aktivt förordar åtgärder och tillvägagångssätt till fördel för en bättre miljö och ett bättre klimat. Den klimatpolitiska styrning som framträder i EU:s jordbrukspolitik betraktas som ett tecken på att klimat- och jordbrukspolitiken integreras på nytt. Huruvida EU kan fortsätta bedriva rådande jordbrukspolitik inom unionen och samtidigt vidmakthålla att densamma arbetar för en hållbar utveckling, vill jag hävda beror på om de lyckas närma sig en livsmedelsproduktionskedja där dess konsumenter betalar *det verkliga priset* (Olofsson & Öhman, 2010) framför det, i Kommissionens dokument (2013) beskrivna *rimliga* priset för en vara. Liknade resonemang och vikten att i framtiden lyckas implementera välfungerande marknadsbaserade styrmedel som ett svar till det

rådande klimathotet återfanns i nedanstående citat hämtad ur ett av Kommissionens policydokument inom klimatpolitiken;

I Stern-rapporten anføres att klimatförändringen är resultatet av det största marknadsmisslyckandet som världen någonsin har skådat. Misslyckandet med att inkludera kostnaderna för klimatförändringen i de marknadspriser som styr vårt ekonomiska beteende medför enorma ekonomiska och sociala kostnader (KOM(2007:4)2).

Källor och litteratur

Otryckta källor

Dokumentärer

Coeman, Manu (Producent), Neuwirth, Herbert (Ansvarig utgivare). (2011) *Älskade kött* [Dokumentär]. Belgien: AT-PRODUCTION-K.T.S.F. Hämtat från <http://urplay.se/Produkter/170958-Varlden-Alskade-kott#innehall>

Podcast

Öhman, Daniel & Olofsson, Malin (Producenter). (2010, 28 februari). *Matens pris Del 1* [Podcast]. Hämtat från <http://sverigesradio.se/sida/gruppsida.aspx?programid=3737&grupp=10544&artikel=3471608>

Internet

EU-upplysningen (2013) *Klimatmål för att stoppa global uppvärmning*. Hämtad 2013-11-26, från <http://www.eu-upplysningen.se/Om-EU/Vad-EU-gor/Miljopolitik-i-EU/Klimatmal-for-att-stoppa-global-uppvarmning/>

Jordbruksverket (2013a) *CAP – Den gemensamma jordbrukspolitiken*. Hämtad 2013-12-18, från <http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/handel/allmantomhandelsochjordbrukspolitik/capdengemensamjordbrukspolitiken.4.6beab0f111fb74e78a78000936.html>

Jordbruksverket (2013b) *Vad är ekologisk produktion?* Hämtad 2014-01-02, från <http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/miljoklimat/ekologiskproduktion/vadar-ekologiskproduktion.4.7850716f11cd786b52d80001021.html>

Naturvårdverket (2013) *Världen blir varmare*. Hämtad 2013-11-26, från <http://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Klimat-och-luft/Klimat/Varlden-blir-varmare/>

Rapporter

Europeiska kommissionen (2013) *EU:s gemensamma jordbrukspolitik: för vår mat, landsbygd och miljö*. Hämtad 2013-11-27, från http://europa.eu/pol/pdf/flipbook/sv/agriculture_sv.pdf

Europeiska kommissionen (2010) *GD Miljö*. Hämtad 2013-12-18, från <http://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/env/sv.pdf>

IFRC (2001) *World Disasters Report – Focus on recovery*. Tillgänglig: http://www.ifrc.org/PageFiles/89755/2001/21400_WDR2001.pdf

IPCC (2013) *Climate Change 2013: The Physical Science Basis- Technical Summary*. Hämtad 2013-12-01, från http://www.climatechange2013.org/images/uploads/WGIAR5_WGI-12Doc2b_FinalDraft_TechnicalSummary.pdf

Naturvårdsverket & Energimyndigheten (2006) *Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken*. Hämtad 2013-12-08, från <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-5616-6.pdf>

Swedwatch (2012) *Mera soja mindre mångfald – En granskning av sojaimporten från Brasilien*. Hämtad 2013-12-01, från http://www.swedwatch.org/sites/default/files/mera_soja_-_mindre_mangfald2.pdf

WWF UK (2011) *Soya and the Cerrado: Brazils forgotten jewel*. Hämtad 2013-12-01, från http://assets.wwf.org.uk/downloads/soya_and_the_cerrado.pdf

Tryckta källor

Offentligt tryck

KOM (2007) 2, *Att begränsa den globala klimatförändringen till 2 grader Celsius – Vägen framåt mot 2020 och därefter*. Tillgänglig: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0002:FIN:SV:PDF>

KOM (2010) 672, *Den gemensamma jordbrukspolitiken mot 2020: Att klara framtidens utmaningar i fråga om livsmedel, naturresurser och territoriell balans*. Tillgänglig: <http://new.eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0672&from=EN>

KOM (2003) 829, *Ett år efter världstoppmötet om hållbar utveckling i Johannesburg: genomförande av våra åtaganden*. Tillgänglig: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0829:FIN:SV:PDF>

KOM (2004) 415, *Europeisk handlingsplan för ekologiska livsmedel och ekologiskt jordbruk*. Tillgänglig: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0415:FIN:SV:PDF>

KOM (2007) 722, *Förberedelser inför "hälsokontrollen" av reformen av den gemensamma jordbrukspolitiken*. Tillgänglig: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0722:FIN:SV:PDF>

KOM (2009) 234, *om en kvalitetspolitik för jordbruksprodukter*. Tillgänglig: <http://new.eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0234:FIN:SV:PDF>

KOM (2011) 244, *Vår livförsäkring, vårt naturkapital – en strategi för biologiskt mångfald i EU fram till 2020*. Tillgänglig: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0244:FIN:SV:PDF>

KOM (2009) 304, *Översyn av miljöpolitiken 2008*. Tillgänglig: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0304:FIN:SV:PDF>

SÖ 1993:13. *Förenta nationernas ramkonvention om klimatförändring – New York den 9 maj 1992*. Stockholm: Norstedts Tryckeri AB.

United Nations (1987) *Our Common Future, Chapter 2: Towards Sustainable Development*. Tillgänglig: <http://www.un-documents.net/ocf-02.htm>

Litteratur

Adger, W Neil, Hug, Saleemul, Brown, Katarina. Conway, Declan och Hulmea, Mike (2003) "Adaptation to climate change in the developing world". *Development Studies* 3 (3): 179-195.

Andersson, Erik, Jagers, Sverker C. (2008) *Global hållbar utveckling*. Stockholm: Folkuniversitetet.

Azar, Christian och Sandén, Björn (2012) "Ogenomtänkt teknikneutralitet", i Bergstrand, Mats (Red.) *Upplyst eller utfrys – en antologi om energimarknaden* (s.90-102). Malmö: E.ON Sverige.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2012) "Idé- och ideologianalys", i Bergström, Göran & Boréus, Kristina (Red.) *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (s.139-176). Lund: Studentlitteratur AB.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2012) "Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys", i Bergström, Göran & Boréus, Kristina (Red.) *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (s.13-48). Lund: Studentlitteratur AB.

Berlin, Daniel & Möller, Ulrika (2005) "Hållbar utveckling och internationellt samarbete", i S. C. Jagers (Red.) *Hållbar utveckling som politik – Om miljöpolitikens grundproblem* (s. 219-240). Malmö: Daleke Grafiska AB.

Brännlund, Runar & Kriström, Bengt (2012) *Miljöekonomi*. Lund: Studentlitteratur AB.

Brännlund, Runar, Lundmark, Robert och Söderholm, Patrik (2010) *Kampen om skogen – Koka, såga, bränna eller bevara?* Stockholm: Författarna och SNS Förlag.

Buller, Henry (2002) "Integrating EU Environmental and Agricultural Policy", i A. Lenschow (Red.) *Environmental Policy Integration – Greening Sectoral Policies in Europe* (s.103-126). New York: Earthscan Publications Ltd.

Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (2012) *Metodpraktikan*. Stockholm: Nordstedts Juridik AB.

Furustam, Christina (2012) *En trygg livsmedelsförsörjning globalt och i Sverige – Hur ser utmaningen ut?* Falun: Brinner AB.

Hall, Patrik & Löfgren, Karl (2006) *Politisk styrning i praktiken*. Malmö: Författarna och Liber AB.

Hammar, Henrik (2005) ”Miljöpolitik och samhällsekonomisk effektivitet”, i S. C. Jagers (Red.) *Hållbar utveckling som politik – Om miljöpolitikens grundproblem* (s. 153-179). Malmö: Daleke Grafiska AB.

Hanley, Nick, Shogren, Jason F. och White, Ben (2007) *Environmental Economics – In Theory and Practice*. New York: Palgrave Macmillan.

Hildingsson, Roger och Khan Jamil (2011) ”Klimatpolitisk styringsproblematik”, i Khan, Jamil, Hildingsson, Roger och Klintman, Mikael (Red.) *Vägval 2050 – Styrningsutmaningar och förändringsstrategier för en omställning till ett kolsnålt samhälle*. (s. 22-27). Lund: Lunds universitet.

Jagers, Sverker C. (2005) ”Hållbar utveckling som politik”, i S. C. Jagers (Red.) *Hållbar utveckling som politik – Om miljöpolitikens grundproblem* (s. 5-25). Malmö: Daleke Grafiska AB.

McCormick, John (2011) *European Union Politics*. New York: Palgrave Macmillan.

Naturvårdsverket (2007) *Sternrapporten – en genomgripande analys av klimatförändringens ekonomi*. Bromma: CM-Gruppen AB.

Nilsson, Lars J, Khan, Jamil, Andersson, Fredrik NG, Klintman, Mikael, Hildingsson, Roger, Kronsell, Annica, Pettersson, Fredrik, Pålsson, Henrik & Smedby, Nora (2013) *I ljuset av framtiden – Styrning mot nollutsläpp år 2050*. Värnamo: Elanders, Fälth & Hässler AB.

Olander, Lars-Olof och Lundquist, Karl-Johan (2011) ”Godstransporter och CO₂ – ett makroperspektiv”, i Khan, Jamil, Hildingsson, Roger och Klintman, Mikael (Red.) *Vägval 2050 – Styrningsutmaningar och förändringsstrategier för en omställning till ett kolsnålt samhälle*. (s. 61-67). Lund: Lunds universitet.

Sundström, Göran & Pierre, Jon (2009) ”Samhällsstyrning i förändring”, i Pierre, Jon & Sundström, Göran (Red.) *Samhällsstyrning i förändring* (s. 7-31). Malmö: Författarna och Liber AB.

Zannakis, Mathias (2009) *Climate Policy as a Window of Opportunity – Sweden and Global Climate Change*. Västerås: Edita Västra Aros AB.